

บทอาบหื้อไป

“...แต่ไหนแต่ไร การ
สอบสวนโรคตามหลัก
วิชาการต้องสอบสวนหา
สาเหตุของการเจ็บป่วยให้
ได้ แต่ในภาวะวิกฤตการณ์
อุทกภัยเช่นนี้ เรื่องที่คน
ทำงานเฝ้าระวังและสอบสวน
โรคให้ความสนใจมากกว่าคือ
ช่วยคลายความวิตกกังวลของ
สุขภาพะกายที่อาจเจ็บป่วย
จากโรคที่มากับน้ำท่วม...”

สอบสวนโรคเสี่ยงไร้สายจากคนควบคุมโรคกับ
สุขภาพะคนในชุมชนน้ำท่วม กรณีศึกษา
ตำบลบางไผ่ อำเภอมือทอง จังหวัดนนทบุรี

วิวัฒน์ สังฆะบุตร¹

¹ นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 5 จังหวัดนครราชสีมา

บทนำ

การตอบโต้ภาวะฉุกเฉินทางด้านสาธารณสุข (Public Health Emergency Response โดยใช้คำย่อ PHER) เป็นภารกิจหลักหนึ่งของสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 5 จังหวัดนครราชสีมา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นกลไกสำคัญด้านสาธารณสุขในการรับมือกับวิกฤตการณ์ฉุกเฉินที่มีผลกระทบต่อสุขภาพของกลุ่มคนจำนวนมาก เพื่อเป็นการตอบสนองเร่งด่วนในการสอบสวนและควบคุมโรคขั้นต้น รวมทั้งมีการประสานงานและสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นเครือข่าย ซึ่งในปี พ.ศ. 2554 ได้เกิดมหาอุทกภัยและมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนจำนวนมาก ซึ่งพื้นที่หนึ่งที่ทีม PHER ได้ลงไปร่วมทำงานคือ จังหวัดนนทบุรี

จากการประชุม War room กรมควบคุมโรค แจ้งว่าให้หน่วยงานจัดทีม PHER ลงพื้นที่ช่วยหน่วยงานสาธารณสุขต่าง ๆ ของจังหวัดนนทบุรีทำงานในช่วงวันที่ 5-11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 เพราะมีทั้งคนและสถานที่บริการสุขภาพก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน โดยเน้นงานเฝ้าระวังป้องกันและควบคุมการระบาดของโรคที่มากับน้ำท่วมในพื้นที่ประสบภัย ซึ่งมักจะพบว่าโรคติดต่อที่พบบ่อยในช่วงน้ำท่วมและหลังน้ำท่วม ได้แก่ โรคฉี่หนู โรคระบบทางเดินหายใจ โรคตาแดง โรคติดเชื้อระบบทางเดินอาหาร โรคฉี่หนู โรคไข้เลือดออก โรคหัด เป็นต้น ซึ่งแม้ว่าจะเกิดขึ้นเพียงจุดเล็ก ๆ ในพื้นที่ภัยพิบัติเช่นนี้ก็ต้อองใส่ใจ เพราะถ้าเกิดการระบาดขึ้นอาจทำให้เกิดความเสียหายในวงกว้างได้

เครือข่ายการทำงานหน่วยแพทย์เฝ้าระวังโรค

วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 หลังแนวคันกั้นน้ำของเทศบาลนครนนทบุรีติดแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีน้ำหนุนสูงขึ้นจากระดับพื้นดิน 2 เมตรกว่า มีจุดบริการของหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของโรงพยาบาลเครือข่ายกระทรวงสาธารณสุขให้บริการบริเวณท่าน้ำนนท์ ไทรศัพทมาแจ้งทีมเฝ้าระวังและปฏิบัติการสอบสวนโรคว่า “มีประชาชนที่มาใช้บริการมีอาการที่เข้าได้กับนิยามศัพท์ของโรคอุจจาระร่วง โดยมีลักษณะทางคลินิก คือ ถ่ายอุจจาระเหลวอย่างน้อย 3 ครั้ง

หรือถ่ายเป็นน้ำหรือเป็นมูกเลือดอย่างน้อย 1 ครั้ง ใน 24 ชั่วโมง อาจมีอาเจียน หรือมีอาการขาดน้ำร่วมด้วย” (กองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข, 2554) และได้ให้ชื่อสกุลเบอร์โทรศัพท์เพื่อติดตามขยายผลถึงสาเหตุที่ป่วยเช่นนั้น

เสียงไร้สายปลายทางการสนทนาเป็นเสียงของหญิงวัยกลางคนที่ปฏิบัติกรอยางจะเข้าไปสอบสวนโรคที่บ้านผู้ป่วย แต่หญิงไทยบอกว่า “อย่าเข้ามาเลยคะคุณหมอ มันเข้ามาลำบากคะ น้ำสูงและเข้ามาได้เฉพาะเรือเท่านั้น ทั้งยังเข้าไปได้ทีละคนเท่านั้นคะ” เสียงสะท้อนจากโทรศัพท์ที่ก้องหูทำให้ผู้เขียนรู้สึกถึงความห่วยโง่ที่มีต่อคนแปลกหน้าที่ไม่เคยเจอกันมาก่อนอย่างคนควบคุมโรคต่างจังหวัดอย่างเรา อีกทั้งยังให้ข้อมูลอย่างไม่มีปดบัง ถึงแม้จะเป็นการพูดคุยกันครั้งแรกแต่เหมือนกับว่าเคยสนิทสนมกันมานาน ผลจากการสอบสวนโรคเบื้องต้นพบว่าผู้ป่วยที่มีอาการเข้าข่ายจำนวน 4 ราย จากญาติที่มาอาศัยอยู่ด้วยกัน 11 ราย ในชุมชนแห่งหนึ่งของตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี โดยรายแรกเป็นชาย (สามี) อายุ 59 ปี อาชีพเกษียณอายุราชการ เริ่มป่วยเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน มีอาการถ่ายเหลวเป็นน้ำ คลื่นไส้ อาเจียน และรายที่ 2, 3 และ 4 มีอาการไล่เลี่ยกันของวันที่ 5 พฤศจิกายน ประกอบด้วย รายที่หนึ่งเป็นหญิง (ผู้ให้ข้อมูลเป็นภรรยา) อายุ 49 ปี อาชีพเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ มีอาการถ่ายเหลวเป็นน้ำอย่างเดียว รายที่สามเป็นชาย (ลูกชาย) อายุ 22 ปี เป็นนักศึกษา มีอาการถ่ายเหลวเป็นน้ำ คลื่นไส้ อาเจียน และรายที่สี่เป็นหญิง (น้องสาว) อายุ 30 ปี อาชีพรับราชการทหาร มีอาการถ่ายเหลว คลื่นไส้ อาเจียน มีไข้ ซึ่งเป็นรายที่มีอาการรุนแรงที่สุด โดยเมื่อเริ่มมีอาการจะซื้อยาจากร้านขายยามากินเอง และช่วงเช้าได้ไปรอเรือข้ามฟากที่ท่าบ้านนันทะเห็นมีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของโรงพยาบาลพระนั่งเกล้ามาให้บริการจึงเข้าไปขอคำปรึกษาาก่อนกลับบ้าน

ข้อมูลที่สำคัญส่วนหนึ่งของการสอบสวนคือ อาหารที่รับประทานในช่วงก่อนวันเริ่มป่วยดังกล่าว พบว่า ช่วงที่ออกไปไหนไม่ได้นั้นได้รับอาหารบริจาคจากองค์กรต่างๆ ผ่านทางผู้นำชุมชน แต่ก่อนรับประทานก็จะนำมาอุ่นก่อนทุกครั้งและมากินพร้อมกันทั้ง 11 คน ส่วนคนที่ยังต้องออกไปนอกบ้านมีเพียง

ผู้ให้ข้อมูลที่ต้องออกไปทำงานและลูกชายที่ต้องออกไปเรียนที่ได้กินอาหารนอกบ้านบ้าง ส่วนน้ำดื่มนั้นเป็นน้ำขวดบริจาคมาเช่นกัน แต่ก่อนที่จะมีประกาศว่าน้ำประปานครหลวงจะมีมาตรฐานลดลงจะดื่มน้ำประปาจากที่ผ่านเครื่องกรองก่อนจบการสนทนานั้นผู้เขียนบอกว่าจะขออนุญาตโทรศัพท์ติดตามอาการและสุขภาพะด้านอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้อีกสักสองถึงสามวัน

ตามหลักวิชาการที่กล่าวถึงการติดต่อของโรคติดต่อระบบทางเดินอาหารว่า “เชื้อจะเข้าสู่ร่างกายโดยการรับประทานอาหาร หรือดื่มน้ำที่ปนเปื้อนเชื้อโรคเข้าไป เช่น อาหารที่ปรุงสุกๆ ดิบๆ อาหารที่มีแมลงวันตอม อาหารที่ค้างคืนโดยไม่ได้แช่เย็น และไม่ได้อุ่นให้ร้อนที่อุณหภูมิอย่างน้อย 70 องศาเซลเซียสก่อนรับประทาน” (กรมควบคุมโรค, 2549) เหตุเหล่านี้เป็นปัจจัยหลักที่จะก่อให้เกิดความเจ็บป่วยได้ในระหว่างที่อยู่ในภาวะวิกฤตฉุกเฉินเช่นนี้ อีกทั้งสุขภาพะทางใจที่ไม่สมดุลสะสมก็มีส่วนเช่นกัน

ความบังเอิญที่ไม่บังเอิญต่อการตอบสนองการระบาด

การติดตามอาการต่อเนื่องช่วงเย็นของวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 เสียงของหญิงไทยผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “อาการที่มีเริ่มดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง 3 คน คือ หญิงไทย สามี และลูกชาย แต่น้องสาวอาการยังไม่ดีขึ้นและมีไข้สูง” เหตุบังเอิญหรือจะเรียกว่าโชคเข้าข้างบ้างมาจากเสียงไร้สายคือ เมื่อวานตอนเย็นได้พาน้องสาวมารักษาที่สถาบันบำราศนราดูรเนื่องจากเห็นว่าอาการยังไม่ดีขึ้นแพทย์ได้จ่ายยาและเก็บตัวอย่างของอุจจาระ เพื่อตรวจหาเชื้อทางห้องปฏิบัติการชั้นสูตรโรค แล้วให้กลับบ้านและนัดว่าจะแจ้งผลให้ทราบอีก 3 วัน เหตุที่ผู้เขียนเรียกว่าบังเอิญนั้นเพราะว่าเราพักค้างระหว่างทำงานกันอยู่ที่สถาบันบำราศนราดูรพอดี ทำให้สามารถไปติดตามผลการตรวจเพาะหาเชื้อก่อโรคได้ง่ายขึ้น รวมทั้งจะอาสาเป็นธุระติดตามผลให้โดยใช้สัมพันธ์ภาพของคนสาธารณสุขด้วยกันในการขอข้อมูลอันเป็นการตอบสนองการระบาดที่เร็วขึ้น ซึ่งข้อมูลจากความบังเอิญดังกล่าวถือว่ามีประโยชน์ในการที่จะลงความเห็นที่มีน้ำหนักจากหลักฐานการแพทย์ว่าสุขภาพะของความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นครั้งนี้มีสาเหตุจากเชื้ออะไรกันแน่

กลับจากลงภาคสนามในวันลอยกระทง 2554

การสัมภาษณ์ครั้งสุดท้ายเกิดขึ้นในช่วงเช้าของการทำงานในวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 หลังกลับจากภาคสนามเข้าสู่ที่พักชั่วคราวห้องประชุมของสถาบันบำราศนราดูร เพื่อแจ้งผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการชันสูตรโรคที่ได้สัญญากันไว้ ผลจากการเพาะเชื้อไม่พบเชื้อก่อโรค อาจเนื่องจากผู้ป่วยได้รับประทานยาปฏิชีวนะมาช่วงหนึ่งก่อนมารักษา และสอบถามอาการเจ็บป่วยที่ยังคงมีเหลืออยู่ก็พบว่าดีขึ้นมากแล้ว เราคุยกันถึงความเป็นอยู่ทั่วไปของคนในบ้านขณะน้ำท่วมสูงเช่นนี้ ถึงแม้วันนี้จะไม่สามารถออกไปลอยกระทงได้เหมือนเช่นปีก่อนๆ เธอก็เล่าด้วยความภูมิใจว่า “น้ำท่วมครั้งนี้ก็มีส่วนที่ทำให้ญาติมารวมกัน” เธอกล่าวลาด้วยคำว่า “ขอบคุณมาก ๆ นะคะที่เป็นห่วงกัน” เหตุการณ์น้ำท่วมครั้งนี้ยังมีชุมชนอีกมากมายที่ยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางความทุกข์ยาก ความเจ็บป่วยที่ยังซ่อนเร้นดังเช่นภูเขาน้ำแข็งที่มีต้นฐานได้น้ำที่กว้างใหญ่กว่ายอดภูเขาน้ำแข็งที่โผล่พ้นน้ำเพียงเล็กน้อย

บทเรียนอันจับจิตประทับใจในวิกฤต (น้ำ)

จากการที่ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าร่วมทำงานในพื้นที่ประสบอุทกภัยครั้งนี้ ทำให้ผู้เขียนได้รับประสบการณ์มากมาย ซึ่งคิดว่าน่าจะมีประโยชน์สำหรับผู้ที่ต้องเข้าไปทำงานนอกพื้นที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการสอบสวนโรค เก็บไว้เป็นข้อคิดหรือแนวทางการทำงานว่า “ภาวะน้ำท่วมสูงอาจเป็นอุปสรรคต่อการช่วยเหลืออย่างทั่วถึง ด้วยเหตุนี้จึงมีโจทย์สำคัญที่คนทำงานควบคุมโรคต้องคำนึงถึงคือ ทำอย่างไรจะบรรเทาความทุกข์ได้ไม่มากก็น้อย เพราะในเวลาเช่นนั้นนอกเหนือจากอาหาร น้ำดื่มที่พอประทังชีวิต ความหวังอันสว่างย่อมเกิดจากความตระหนักของผู้ที่เดือดร้อนว่าพวกเขามีได้ถูกทอดทิ้ง คนที่ถูกน้ำท่วมหลาย ๆ วัน มักจะมีภาวะสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไป คนที่อยู่ไกลไม่สามารถเข้าไปพบกันได้ แค่พูดคุยได้ถามก็จะทำให้เขารู้สึกมีกำลังใจ ทำให้เขารู้สึกว่าสังคมไม่ทอดทิ้งเขา” และทำให้การสอบสวนโรคครั้งนี้ประทับใจยิ่งกว่าการสอบสวนโรคหลาย ๆ ครั้งที่ผ่านมา รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายคนทำงาน

สาธารณสุขด้วยกัน ทำให้ผู้เขียนนึกถึงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่ผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรมเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ 18 มีนาคม 2525 ดังที่ว่า

“...สัจจะวาจา นั้นเป็นรากฐานของการทำงาน หรือการดำรงชีวิตที่ดีที่งามที่มีความก้าวหน้า มีความสำเร็จ “สัจ” เป็นการตั้งใจ ตั้งจิตใจ “วาจา” เป็นคำพูดออกมา แสดงถึงคำพูดนั้นต้องออกมาจากใจ คือ เป็นการตั้งใจที่จะทำอะไรเพื่อความสำเร็จในงานนั้น...”

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมโรค, กระทรวงสาธารณสุข. 2549. *คู่มือคำแนะนำการป้องกันโรคที่มากับน้ำท่วม*. นนทบุรี: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- กองระบาดวิทยา, กระทรวงสาธารณสุข. 2544. *นิยามโรคติดต่อ ประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- ศิริภรณ์ อภิรัฐ. 2550. 'คำคมชวนคิด-พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว', *ธรรมใกล้ตัว*. ฉบับที่ 030, 29 พฤศจิกายน 2550, หน้า 44-47.